

KAZIMIERZ PEK MIC

REGUŁA NAŚLADOWANIA MARYI

THE RULE OF THE IMITATION OF THE BLESSED VIRGIN MARY

Abstract. The Rule of the Ten Virtues of the Most B.V.M., or the Rule of the Ten Pleasures of the Most B.V.M. (Regula Decem Beneplacitorum Beatissimae Virginis Mariae), is one of the few religious rules approved in spite of the decree issued by the IV Lateran Council in 1215. This decree forbade the approval of the newly founded religious orders on any other than one of the previously approved rules. The Rule was composed by a Franciscan, Fr. Gilbert Nicolas, better known as Gabriel Maria, the name he received from Pope Leo X by his brief (breve) of June 11, 1517. From 1498, Bl. Gabriel Maria was the confessor and spiritual director of Joan de Valois, Queen of France and then the Duchess of Berry. With the help from her spiritual director, Blessed Gabriel Maria, the Duchess of Berry and 11 other women started a contemplative order of the Virgin Mary. It was also known as the Order of the Ten Virtues or Ten Pleasures of the Mother of God, the Order of Annunciation of the B.V.M. or the Annunciade. The Blessed Virgin Mary was to be the model for the nuns and the virtues that she practiced, that are mentioned in the Gospels, became their rule of life. Thus The Rule of the Ten Virtues came into being, because the Scriptures directly speak of those virtues. Pope Julius II, and also popes Innocent XII and Innocent XIII, confirmed The Rule of the Ten Virtues of the Most B.V.M. Along with giving a certification to the Rule, Julius II, and the above-said Leo X, granted indulgences to the Chaplet of the Ten Evangelical Virtues of the Blessed Virgin Mary, contained in that Rule. The Chaplet which was composed by St. Joan is an obligatory spiritual exercise for those who retain the Rule. In following of the instruction from the Apostolic See, The Rule of the Ten Virtues of the Most B.V.M. was adopted for a male order, which was in agreement with the wish of the Foundress, as mentioned before. Throughout the centuries, the popes granted numerous spiritual graces, privileges, and indulgences to the Order of the Annunciade (ed. Andrew Maczynski).

Key words: Evangelical virtues of Mary; Gilbert Nicolas; Kazimierz Wyszyński.

Sobór Watykański II, podając zarys mariologii w ramach nauczania o Kościele, ukazał także formy pobożności wobec Bożej Rodzicielki, które wykształciły się na

przestrzeni wieków. Wymienił następujące modele czci Matki Chrystusa: *veneratio*, *dilectio*, *invocatio* i *imitatio*¹. Podając dla nich krótkie uzasadnienie teologiczne, zachęcił, aby wierni, poznając godność Matki Pana, wzrastali w miłości do Niej i w naśladowaniu Jej cnót². W ten sposób sobór wyznaczył kierunek kształtowania czci Maryi w ramach kultu Ojca przez Syna w Duchu Świętym.

Każdy, kto czyta mariologię soborową, znajdzie w niej nauczanie św. Ambrozego i św. Augustyna o Maryi – pierwowzorze Kościoła (*typus Ecclesiae*)³ – jako Dziewicy i Matce. Choćby pobieżne zaznajomienie się z zarysem mariologii patrystycznej prowadzi do odkrycia prawdy, iż maryjność w formie *imitatio Mariae* nie charakteryzowała jedynie wielkich Ojców Kościoła, ale była ważnym nurtem starożytnej pobożności chrześcijańskiej⁴. Schyłek pierwszego tysiąclecia cechuje jednak zmiana w rozłożeniu akcentów w postrzeganiu Matki Chrystusa. O ile pierwsze wieki były bardziej zainteresowane kontemplacją Jej ziemskiego życia, o tyle kolejne chciały Ją widzieć w chwale nieba. Dla pobożności oznaczało to nie tyle żyć „jak Maryja” (*imitatio*), ile zwracanie się „do Maryi” (*invocatio*). Nauka o naśladowaniu Matki Jezusa jednak nie zanikła. Badania na historię pobożności chrześcijańskiej pozwalają wydobyć takie dowody na światło dzienne. Ilustracją tego jest *Regula Decem Beneplacitorum B.V.M.*, która została zatwierdzona w 1502 roku i przyczyniła się do kształtowania w wielu krajach pobożności maryjnej aż do XXI wieku.

1. UWARUNKOWANIA TEOLOGICZNE I ICH INTERPRETACJA

Reguła została napisana w okresie, który zdaje się być oceniany szczególnie negatywnie. Mariologia XIV wieku nie cieszy się bowiem pochlebnyymi opiniami. Między innymi R. Laurentin należy do tych autorytetów, które wskazują na jej upadek już w wieku XIII⁵. Natomiast XV wiek, w jego ocenie, to dla nauki o Bożej Rodzicielce epoka mglista i nieciekawa⁶. Jako ilustrację takiego stanu rzeczy podaje *Mariale super missus est*. Dzieło to powstało prawdopodobnie w latach czterdziestych XIII wieku. Słabość teologiczna, zdaniem francuskiego badacza, polega na

¹ KK 66.

² Tamże.

³ KK 63 nn.

⁴ D. BERTETTO, *De cultu imitationis B.M. Virginis apud patres latinos*, w: *De primordiis cultus mariani. Acta congressus mariologici-mariani in Lusitania anno 1967 celebrati*, vol. III, Romae 1970, s. 99-117.

⁵ R. LAURENTIN, *Matka Pana*, Warszawa 1989, s. 115.

⁶ Tamże, s. 119.

tym, że „stanowi pierwszą próbę systematycznego oparcia mariologii na jednej zasadzie, a jednocześnie zmierza do uczynienia z niej systemu zamkniętego. Zasada syntezy jest wąska. Jest nią ‘wszechobejmowanie’ łaski maryjnej (*principium omnicontinentiae*): pełnia, która zawiera w sobie różnorodność darów udzielonych wszystkim stworzeniom. I tak autor (do 1954 roku autorstwo przypisywano św. Albertowi Wielkiemu) dostrzega w Maryi pełnię ludzkiego poznania, cechy właściwe aniołom, a nawet łaskę wszystkich siedmiu sakramentów”⁷. Laurentin do zalet tego dzieła zalicza wyeksponowanie więzi Maryi z Chrystusem: „Towarzyszka Chrystusa” (*socia Christi*) i „pomocnica Chrystusa” (*adiutorium simile sibi*). Autor *Mariale super missus est* na użytek mariologii wykorzystał tekst biblijny Rdz 2,18-20. Do tego czasu dominowała interpretacja eklezjologiczna, która w Ewie widziała figurę Kościoła zrodzonego z przebitego boku Chrystusa. Św. Ambroży radykalnie ekspozował prawdę o Odkupicielu, który nie miał żadnej pomocy w swym dziele. Jego stanowisko na długi czas utrwaliło myślenie teologiczne. Na Wschodzie o pomocy Maryi zaczął pisać dopiero Kabasilas (zm. 1396)⁸. Do 1954 roku *Mariale* przypisywano niesłusznie św. Albertowi Wielkiemu, przez co zawarte tezy cieszyły się wielkim autorytetem. Jedyne, co z pewnością możemy powiedzieć o autorze, to fakt, że był dominikaninem. J. Salij nie jest tak krytyczny jak R. Laurentin i *Mariale* prezentuje jedynie jako wykład *Zdrowaś Maryjo* ze szczególnym zwróceniem uwagi na słowa: „łaski pełna”⁹.

Francuski mariolog podtrzymał swoje negatywne stanowisko wobec mariologii schyłku średniowiecza także wtedy, gdy skomentował nauczanie soboru w Bazylei o misterium Niepokalanego Poczęcia Maryi. Wprawdzie pod względem kanonicznym decyzje tego soboru nie nabrały mocy obowiązującej, lecz jednomyślność ojców soborowych w ogłoszeniu dogmatu oraz jego treść zwracają na siebie uwagę¹⁰. W podobnym duchu o Niepokalanym Poczęciu wypowie się Pius IX w bulli *Ineffabilis Deus* w 1854 roku. Podwaliny dla takiego ujęcia prawdy wiary dała teologia bł. Dunsza Szkota z końca XIII wieku.

⁷ Tamże, s. 116.

⁸ Tamże, s. 116-117.

⁹ J. SALIJ, *Dominikanie średniowieczni. Teksty o Matce Bożej*, seria: *Beatam me dicent* 4, Niepokalanów 1992, s. 37; por. B. KOROŠAK, *Mariologiae sancti Alberti Magni eiusque codequialium*, Romae 1954.

¹⁰ „Wyjaśniamy i definiujemy, że nauka, która głosi, iż chwalebna Dziewica, Boża Rodzicielka, Maryja, za sprawą uprzedzającego działania szczególnej łaski Bożego majestatu, nigdy aktualnie nie podlegała grzechowi pierworodnemu, ale zawsze była święta i Niepokalana”, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 3, red. A. Baran, H. Pietras, Kraków 2003, s. 425.

René Laurentin nie szczędził też słów krytyki pod adresem pobożności maryjnej w okresie XIII-XVI wieku. Uzasadniał to stopniowym wyobcowaniem się wiernych z liturgii (celebrowanej w języku łacińskim, a nie narodowym) na rzecz nabożeństw prywatnych, które się rozrastały i ulegały wypaczeniu¹¹. Zwrócił uwagę na to, że także na V Soborze Laterańskim (1512-1517) nie została wyeksponowana potrzeba „oczyszczenia i przywrócenia w mariologii właściwego miejsca temu, co istotne”¹². Na mariologię i maryjność zareagował dopiero ruch reformatorski po 1517 roku. Zdaniem R. Laurentina ówczesna krytyka spowodowała, że „Maryja, usuwana w cień w protestantyzmie, będzie systematycznie wynoszona w katolicyzmie z nieznaną dotąd siłą”¹³.

Zaprezentowane uwagi R. Laurentina pod adresem mariologii i pobożności maryjnej znalazły się w jego traktacie teologii maryjnej. Pierwsze wydanie ukazało się w 1953 roku. Praca wielokrotnie była wznawiana oraz uzupełniana, urastając z czasem do jednego z najważniejszych podręczników mariologii. Tłumaczony na wiele języków traktat skutecznie utrwalał wspomniane przeświadczenia.

Wydaje się, że zbyt uproszczona opinia o mariologii i maryjności w badanym okresie usunęła w cień prawdę o naśladowaniu Maryi. Kiedy chrześcijaństwo ewangelickie w XVI wieku zwróciło uwagę, że Matka Pana jest wzorem dla wierzących w Chrystusa, wszedł w życie pogląd, że to jedynie protestancka forma pobożności, sprowadzająca maryjność do egzemplaryzmu. W obliczu takich opinii promocja *imitatio Mariae* będzie postrzegana jako jedna z form protestantyzacji katolicyzmu. Należy także dodać, że wydobyte na światło dzienne sprawy naśladowania Maryi nie musi prowadzić do konfrontacji ze stanowiskiem, które promuje tylko jedną formę maryjności, choćby niewolnictwo maryjne. *Regula Decem Beneplacitorum B.V.M.*, jej powstanie i recepcja w Kościele, stanowi istotne świadectwo obecności w pobożności europejskiej, czyli także polskiej, różnorodności form czci Matki Pana.

2. INICJATORZY REGULY O NAŚLADOWANIU

Regula Dziesięciu Upodobań Błogosławionej Maryi Dziewicy powstała dzięki św. Joannie de Valois i sł. Bożemu Gabrielowi Maria Nicolas¹⁴.

¹¹ R. LAURENTIN, *Matka Pana*, s. 119.

¹² Tamże, s. 120.

¹³ Tamże, s. 121.

¹⁴ P.F.J. BOECKP, *Heylig leven, wondere deugden en schoone mirakelen van de heilige Joanna de Valois (Koninginne van Vranckryck) Fondatersse van het Orden der Annuntiaten [reprint naar de editie van Brussel 1752]*, Sint-Truiden, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1996;

Św. Joanna de Valois urodziła się 23 kwietnia 1464 roku w Nogent-le-Roi. W latach 1473-1498 była królową Francji, a w okresie 1499-1505 księżną Berry. Zmarła 4 lutego 1505 w Bourges, mając zatem jedynie 41 lat. Została beatyfikowana w 1742 roku przez Benedykta XIV, a 28 maja 1950 roku, 445 lat po jej śmierci, Pius XII zaliczył ją do grona świętych. Wspomnienie liturgiczne wyznaczono na 4 lutego. Joanna, w wieku pięciu lat, została poślubiona Ludwikowi Orleańskiemu. Był to dla niej bardzo trudny związek. Małżeństwo z Ludwikiem XI (kontrakt w 1473, ślub kościelny w 1476 roku) mocą trybunału kościelnego 17 grudnia 1498 roku, po 22 latach, zostało uznane za nieważne¹⁵.

Okoliczności życia Joanny nie przeszkadzały jej we wzroście duchowym, czego owocem okazało się odkrycie powołania do założenia zakonu. Nie bez znaczenia był świat osób, którym się otaczała. Należało do tego kręgu wielu świątłych duchownych, którzy wykazywali się pragnieniem odnowy życia zakonnego. Wśród nich był między innymi o. Pierre Du Mas, reformator benedyktyńskiego opactwa w Chezal-Benoît i o. Guy Jouanneau, reformator benedyktyńskiego opactwa Saint-Sulpice w Bourges. Do tego grona dołączył Gabriel Maria Nicolas, franciszkanin. Towarzyszył on św. Joannie do Bourges (stolicy księstwa Berry), gdzie księżna oficjalnie objęła rządy 13 marca 1499 roku. Nicolas aktywnie współdziałał w fundacji nowego zakonu i układał regułę. Lata 1499-1502 były szczególnie ważne co do planów św. Joanny. W czasie Wielkiego Postu w 1500 roku o. Gabriel szczególnie

J.E. BONNEFOY, *Le Bx Gabriel-Maria O.F.M.*, „Revue d'Ascetique et de Mystique” 17(1926), s. 24-34; J.E. BONNEFOY, *Bibliographie de l'Annonciade, Collectanae Franciscana*, t. XIII, Rome 1943, s. 117-142, 237-252, 353-376 (*Chronique de l'Annonciade*); M. CARNIER, *De orde van de Allerheiligste Maagd Maria of (France) Annuntiaten: Monasticon*, Brussel 1998; L. DESCAVES, *Les parabombes s'en sont allées [l'histoire des soeurs annonciades de Furnes et des fillettes réfugiées à Paris]*, Paris 1919; *Documents pour l'histoire du bienheureux Gabriel-Maria*, Sint-Truiden, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1997; F. DUCAUD-BOURGET, *La vie méprisée de Jehanne de France, suivie de Médailles d'annonciades*, Paris 1941; F.P.B., *Indulgences concédées par les Souverains Pontifés à l'Ordre & aux Religieuses de la B. Vierge Marie, dites vulgairement les Annonciades des Dix Vertus* [Reprint de l'édition de Charleville 1656], Sint-Truiden, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1999; F.N. GAZET, *Chronique ou Institution première de la religion des Annonciades* [Reprint de l'édition de Atrecht 1607], Sint-Truiden, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1996; G. LECROQ, *Les Annonciades de Fécamp, filles de Jehanne de France. Contribution à l'histoire de la ville de Fécamp et du Pays de Caux (1648-1792)*, Durand 1947; H. NICQUET, *La vie du révérend père Gabriel Maria, religieux de Saint François*, Sint-Truiden, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1999; P. OTHON, *Le bienheureux Gabriel Maria O.F.M. 1460-1532. Cofondateur de l'Ordre des Annonciades*, Rodez Imprimerie Carrère 1907; C. PIERQUIN DE GEMBLOUX, *Histoire de Jeanne de Valois, duchesse d'Orleans et de Berry, Reine de France, Fondatrice de l'Ordre des Annonciades*, Paris 1840; *Vie de Sainte Jeanne de France* Heverlee, red. A.M. Vanesse, Annonciades Heverlee 1979.

¹⁵ K. KUŹMAK, *Joanna de Valois*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, kol. 36-37.

zajął się poszukiwaniem kandydatek do nowego zakonu. Wpierw zaczął ich szukać w pensjonacie dla dziewcząt prowadzonym przez Macée La Pourcelle. W maju tego samego roku udało się spotkać pierwsze zainteresowane zakonem osoby, który przejdzie do historii jako Zakon Maryi Dziewicy (*Ordo Virginis Marie*), zwany potocznie anuncjatkami.

Latem 1500 roku o. Gabriel przystąpił do redagowania reguły. Zawierała ona propozycję funkcjonowania sióstr według życia Matki Jezusa, które podoba się Bogu. Stąd w regule mowa o upodobaniach Maryi lub o Jej cnotach. Za tekstem stało doświadczenie duchowe św. Joanny. Reguła została oparta przede wszystkim na Ewangelii. Nie było to niczym nowym, gdyż podobnie w XIII wieku św. Franciszek nie skorzystał z reguł św. Augustyna, św. Benedykta, czy św. Bernarda¹⁶, lecz sięgnął jedynie po teksty ewangeliczne. Nowością natomiast jest to, że formę reguły zakonnej otrzymała idea naśladowania Maryi.

W celu zatwierdzenia reguły przez Stolicę Apostolską podejmowano dwie próby. Jako pierwszy został wysłany do Rzymu o. Guillaume Morin. Nie udało mu się jednak uzyskać aprobaty papieskiej. Według kronik anuncjatek, w drodze powrotnej zagubił on rękopis z regułą. Jedną z przyczyn braku zgody Rzymu były zakazy Soboru Laterańskiego IV co do tworzenia nowych reguł. Z uchwał soborowych wynika jednak, że zakaz nie dotyczył tworzenia nowych zakonów¹⁷. Także historia pokazuje, jaka była praktyczna interpretacja tego prawa. W 1223 roku miało miejsce zatwierdzenie bullą papieską Honoriusza III reguły św. Franciszka (wcześniejsze, ustne zatwierdzenie, otrzymała wspólnota w 1209 roku od Innocentego III). Po decyzji soborowej powstały przecież nowe zakony, np. pijarzy.

Mimo nieudanej próby zatwierdzenia reguły o. Gabriel zaczął ją redagować od nowa¹⁸. Podczas zimy 1501/1502 osobiście starał się dostarczyć regułę papieżowi. Ostatecznie 12 lutego 1502 roku Aleksander VI zatwierdził regułę anuncjatek, a o. Gabriel został kanonicznym przełożonym nowego zakonu. O. Gabriel zachęcił

¹⁶ W. DI FONZO, *Św. Franciszek z Asyżu (1182-1226)*, w: A. DI FONZO, J. ODOARDI, A. POMPEI, *Bracia Mniejsi Konwentualni. Historia i życie (1209-1976)*, Niepokalanów 1988, s. 25.

¹⁷ Tytuł konstytucji z 1215 roku: O zakazie tworzenia nowych zakonów (*De novis religionibus prohibitis*). Treść: „Aby zbyt wielka różnorodność zakonów nie wywołała w Kościele Bożym wielkiego zamieszania, stanowczo zakazujemy (*firmiter prohibemus*) wymyślenia w przyszłości nowych. Ktokolwiek będzie chciał wstąpić do zakonu, niech wybierze jeden z już zatwierdzonych. Podobnie, chcący ufundować nowy dom zakonny, niech regułę i porządek przyjmie od zakonów już zatwierdzonych. Zabraniamy też, by ktokolwiek był mnichem w różnych klasztorach oraz jeden opat przewodził wielu klasztorom”. SOBÓR LATERAŃSKI IV, Konstytucje, 13,1-2, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 2, Kraków 2002, s. 251.

¹⁸ Ph. ANNAERT, *Le père Gabriel-Maria Nicolas et l'héritage de Jeanne de France*, w: *Jeanne de France et l'Annonciade*, red. D. Dinet, P. Moracchini, M.E. Portebos, Paris 2004, s. 35.

także św. Joannę do reformy opactwa Saint-Laurent w Bourges i zastąpienia benedyktynek anuncjatkami. Tego projektu nie udało się zrealizować.

W dniu 27 sierpnia 1502 roku kupiono plac pod budowę klasztoru w pobliżu kolegiaty Montermoyen. Tak skuteczne działanie o. Gabriela wpłynęło na wzrost jego autorytetu we własnym zakonie i w 1502 roku został wybrany na wikariusza prowincjonalnego Akwitanii. Tego samego roku pojawiły się trudności w zakonie obserwantów. W jakimś sensie był to wpływ nowego przełożonego generalnego, którym został o. Gilles Delfin. Starał się on o reformę w zakonie. W czasie, gdy o. Gabriel był wikariuszem, przełożony generalny przyjechał do Francji w celu przeprowadzenia reform. W latach 1502-1505 o. Gabriel był zaangażowany w administrowanie prowincji swego zakonu i fundację anuncjatek.

Dnia 26 maja 1504 roku św. Joanna złożyła śluby w zakonie anuncjatek¹⁹. Mając na uwadze wkład św. Joanny i o. Gabriela w powstanie reguły i następnie zakonu, anuncjatkę przyjmują dwoje fundatorów²⁰. Badacze początków tych dzieł są skłonni przyjmować, że gorliwość św. Joanny inspirowała także o. Gabriela do reformy franciszkańskiej. Biografowie ich wzajemną więź porównują do innych świętych: Franciszka i Klary, Franciszka Salezego i Joanny de Chantal, Piotra Fourier i Alix Le Clerc. O. Gabriel przeszedł do historii jako błogosławiony, mimo że faktycznie jest sługą Bożym i aktualnie trwa jego proces beatyfikacyjny. Postulacja generalna franciszkanów podaje, że w dokumentach źródłowych ten francuski prezbiter widnieje jako Gabriel Maria Nicolas, Gilbert Nicolas, Gilbertus Nicolai, Nicolas Gabriele Maria OFM²¹.

Ojciec Gabriel urodził się w Riom (Auvergne) z matki Galopes, zapewne między rokiem 1460 a 1463, jako brat Jana i Izabeli. Według kronik anuncjatek pochodził z renomowanego i bogatego rodu²². Jego rodzeństwo także wstąpiło do zakonów franciszkańskich. Gabriel, skończywszy piętnaście lat, zapragnął wstąpić do franciszkanów obserwantów, ale z uwagi na słabe zdrowie dwukrotnie mu odmawiano. Nie można jednak tej informacji zweryfikować, gdyż podawane są trzy różne wersje dotyczące jego młodości. Jedna pochodzi z rękopisów z połowy XVI wieku przedstawiających biografię Joanny Francuskiej na użytek anuncjatek, inne ze starszych rękopisów powstałych na użytek franciszkanów. Nie mają one wielkiego waloru historycznego, gdyż odpowiadają ówczesnej konwencji pisania hagiografii²³. Po-

¹⁹ Tamże, s. 40.

²⁰ Tamże, s. 30.

²¹ Postulator Generalny OFM w Rzymie, Prot. 17.

²² Ph. ANNAERT, *Le père Gabriel-Maria Nicolas*, s. 29.

²³ Tamże, s. 28.

twierdzone są jedynie informacje, iż Gabriel Nicolas wstąpił do franciszkanów pod wpływem wygłoszonego 8 grudnia kazania pewnego franciszkanina o czystości Matki Najświętszej. W 1479 roku Gabriel rozpoczął nowicjat w konwencie Notre-Dame de Lafond, niedaleko La Rochelle. Studia odbył w Amboise (klasztor ufundowany w 1409 roku). Potem był tam lektorem. Według O. Ransana od 1488 roku sprawował funkcję definitora, a dziesięć lat później został gwardianem w Amboise. Kwestionuje to H. Dedieu, podając, że od 1502 roku był wikariuszem prowincjała Akwitanii²⁴. Do tego czasu zwyczajnie rezydował w Amboise. Wtedy to spotkał się ze św. Joanną de Valois. Do spotkania miał doprowadzić o. Jean de Fontaine, ówczesny gwardian i spowiednik Joanny, który swego współbrata przedstawił jako „człowieka wielkiej wiedzy i dobrego teologa”²⁵. O. Gabriel energicznie działał na rzecz reformy franciszkańskiej. Obstawiał zwłaszcza za jednością franciszkanów konwentualnych z obserwantami.

Obecnie istnieją trzy grupy rodziny franciszkańskiej: Bracia Mniejsi (OFM, zwani dawniej obserwantami, reformatami), Bracia Mniejsi Konwentualni (OFMConv) i Bracia Mniejsi Kapucyni (OFMCap). Zachowują tę samą regułę z 1223 roku. Do 1517 roku pod jurysdykcją ministra generalnego franciszkanów konwentualnych były wszystkie inne wspólnoty, które wyłoniły się w ciągu historii. Oprócz obserwantów (1368), byli willakrecjanie (1403), koletanie (1412), amadeici (1460) itd. W 1217 roku powstała prowincja „Prowansja i Francja Paryska”. Od połowy XIII wieku przyjęła się nazwa franciszkanie konwentualni (*conventuali*) na oznaczenie regularnych konwentów przy kościołach franciszkanów.

Na początku XIV wieku we Włoszech zapoczątkował się ruch na rzecz obserwancji w zakonie. Zainicjował go bł. Paoluccio Trinci z Foligno, uzyskując zgodę na zamieszkanie w pustelni. Do większego rozwoju tego ruchu przyczynił się św. Bernardyn ze Sieny, późniejszy generał. Inny rodowód ma obserwancja francuska. Tamtejsza grupa franciszkanów udała się na Sobór w Konstancji w 1415 roku, który zaaprobował propozycję reformy pod nazwą „obserwancja regularna”, a to pozwoliło już w pierwszym roku na utworzenie 70 pustelni z 600 zakonnikami. Ekspansja obserwancji w Europie przypada na lata 1415-1480 i bywa porównywana z początkami zakonu. Otrzymano wówczas pozwolenie na zarząd „wikariacki” zależny od generała. W samej Burgundii powstała jeszcze inna rodzina franciszkańska z inspiracji klaryski, św. Kolety z Korbei.

Na te historie składały się również działania na rzecz współistnienia lub nawet integracji wspólnot franciszkańskich. Tak działał Franciszek Della Rovere z Savony,

²⁴ Tamże, s. 31.

²⁵ Tamże, s. 27.

późniejszy Sykstus IV, oraz Franciszek Sansone ze Sieny, generał zakonu w latach 1475-1499. Sykstus IV podejmował próby zniesienia autonomii obserwantów. Obserwanci usiłowali zaś wyłączyć się spod władzy ministrów mocą bulli papieskiej Eugeniusza IV z 1446 roku. W ten sposób we Francji i w Hiszpanii konwentualni utracili ponad 300 klasztorów. Stało się to za przyczyną Ludwika z Amboise, biskupa Albi, kard. Jerzego z Amboise i kard. Franciszka Ximénes de Cisneros (obserwanta, prymasa Hiszpanii w latach 1507-1517) oraz konwentualnego generała Idziego Delfiniego z Amelii (1500-1506). Ten ostatni był inspiratorem unii obserwantów z koletanami. Papież Leon X próbował rozwiązać ten problem i zwołał w 1517 roku kapitułę, tworząc dwie grupy: braci mniejszych i braci mniejszych obserwancji regularnej. Obie wspólnoty były wówczas tak samo liczne, po około 1500 klasztorów i 25-30 tysięcy zakonników. Obserwanci posiadali 52 wikariaty lub prowincje. Dzięki św. Bernardynowi i św. Janowi Kapistranowi utworzono pierwsze szkoły teologii moralnej i pastoralnej u obserwantów włoskich. Byli tym zainteresowani obserwanci zaalpejscy i koletanie. Ze wspólnot obserwantów do 1450 roku wyszło 4 świętych i 25 błogosławionych²⁶, takich jak o. Gabriel Nicolas, uznanych przez tradycję za błogosławionych było około 1500 zakonników²⁷.

W 1506 roku o. Gabriel stał się uczestnikiem generalnej kapituły franciszkańskiej w Rzymie. Wcześniejsze kapituły generalne odbywały się odpowiednio w następujących miejscach i latach: Urbino (1475, wybrany generałem F. Sansone do 1500), Rzym (1479), Brescia (1482), Casale (1485), Cremona (1488), Asyż (1491), Bolonia (1494), Mediolan (1498), Terni (1500), Troyes (1504), Rzym (1506).

Kiedy w 1506 roku o. Gabriel brał udział w kapitule generalnej, dotychczasowy przełożony, o. Idzi Delfini, został skrytykowany za sposób sprawowania urzędu i podjęte reformy. Po złożeniu urzędu uciekł do Neapolu. W tym czasie wygasł też mandat dla o. Gabriela, przełożonego prowincji Akwitanii. Od roku 1508 o. Gabriel stanął na czele wikariatu burgundzkiego pod wezwaniem św. Bonawentury. Trzy lata później wybrano go na wikariusza generalnego. Urząd złożył w 1514 roku, ale wkrótce powołano go ponownie.

W latach 1511-1513 o. Gabriel był również w Toledo, gdzie znajdował się pierwszy klasztor sióstr Niepokalanego Poczęcia (koncepcjonistek) założony w 1484 roku przez św. Beatrycze z Silvy († 1492). Dnia 17 września 1511 roku miało miejsce zatwierdzenie reguły przez Juliusza II dla Zakonu Koncepcjonistek (OIC). Także ten

²⁶ W. DI FONZO, *Franciszkanie. Konwentualni, obserwanci i reformy mniejsze w okresie średniowiecza* (1209-1517), w: A. DI FONZO, J. ODOARDI, A. POMPEI, *Bracia Mniejsi Konwentualni*, s. 31-97.

²⁷ Tamże, s. 71.

zakon był zależny od 1511 roku od obserwantów, którzy utworzyli dla nich regułę, wzorując się na regule klarysek.

Pomysł połączenia zakonów anuncjatek i koncepcjonistek pochodził prawdopodobnie od o. Gabriela i kard. Cisnerosa. Ten zamysł został potwierdzony 31 marca 1514 roku decyzją Leona X. Trzy miesiące później (11 czerwca 1514; akt podpisany przez siostry 7 września), kapituła generalna w Anvers oficjalnie połączyła anuncjatki i koncepcjonistki, pozostawiając je w zależności od obserwantów. W ten sposób doszło także do redakcji drugiej wersji reguły. Zatwierdził ją 22 maja 1515 roku Leon X. Koncepcjonistki hiszpańskie były zdystansowane wobec połączenia zakonów. Ostatecznie śmierć kard. Cisneros w dniu 8 listopada 1517 roku przyczyniła się do zaniechania realizacji projektu.

O. Gabriel zetknął się także z bł. Małgorzatą Lotaryńską, reformatorką życia monastycznego, założycielką m.in. klasztoru klarysek w Alençon. Okazywała ona zainteresowanie, aby wspólnoty przez nią założone przyłączyć do zakonu powstałego w wyniku połączenia anuncjatek i koncepcjonistek²⁸. Także ten pomysł łączenia wspólnot zakonnych nie został zrealizowany.

W 1517 roku o. Gabriel po raz kolejny uczestniczył w kapitule generalnej w Rzymie. Dyskutowano wówczas o relacjach między franciszkanami konwentualnymi a obserwantami. Wybrano go generalnym komisarzem. Papież Leon X, dla wyraźnego wskazania na pobożność maryjną o. Gabriela, nadał mu imię Gabriel Maria²⁹. Ten sam papież 25 lipca 1517 roku zatwierdził trzecią wersję *Regula Decem Beneplacitorum B.V.M.* Po kapitule o. Gabriel otrzymał polecenie zaangażowania się we Francji w obronę przed Turkami. Następnie, w 1523 roku, na kapitule w Burgos powierzono mu funkcję inkwizytora, który miał zwalczać ewentualne wpływy luterańskie na zakon.

W 1529 roku o. Gabriel poważnie zachorował. Napisał wówczas swój *Testament* dla anuncjatek. W 1530 roku po raz pierwszy wydrukował w Tuluzie regułę i statuty generalne³⁰. Zmarł 27 sierpnia 1532 roku w Rodez. Istniejący wówczas już 30 lat zakon anuncjatek posiadał domy we Francji (Bourges – 1502, Albi – 1507, Béthune – 1517, Rodez – 1519, Bordeaux – 1520, Chanteloup – 1529) i Belgii (Bruges – 1517, Louvain – 1530). Do rewolucji francuskiej w 1789 roku powstały kolejne klasztory we Francji, Niemczech i Holandii.

²⁸ Ph. ANNAERT, *Le père Gabriel-Maria Nicolas*, s. 53.

²⁹ Tamże, s. 27, 50.

³⁰ *Sensuit la regle des seurs Religieuses et fille de la Vierge Marie*. Za: Ph. ANNAERT, *Le père Gabriel-Maria Nicolas*, s. 62.

W latach 1510-1517 o. Gabriel napisał dwa teksty o regule inspirowane przez św. Joannę: *Tota pulchra est* i *Lucerna Mariae Virginis*. Oba pisma zaginęły. Z tego czasu zachowały się dwa inne jego opracowania: *Quaestio cuiusdam doctoris theologiae super regulam Santi Francisci ad lit teram* (Nuremberg 1513; Leipzig 1516; Bâle 1517), *Novus tractatus de Decem plagi paupertatis Fratrum Minorum* (Rouen 1515). O. Gabriel w 1513 roku założył w Nuremberg bractwo dziesięciu *Ave Maria*. Napisał dla niego dzieło duchowe *Tractatus de Confraternitate de Decem Ave Maria* (Nuromberg 1513).

Najobszerniejsze badania nad teologią św. Joanny Francuskiej i sługi Bożego Gabriela przeprowadził Henri Guindon, montfortysta. W 1975 roku, podczas międzynarodowego kongresu mariologicznego w Rzymie, zaprezentował on ideę dziesięciu upodobań Maryi według św. Joanny³¹. Cztery lata później, również podczas międzynarodowego kongresu, przedstawił obszerny referat na temat duchowości maryjnej i teologii o. Gabriela³². Znaczna część obu referatów została zaprezentowana podczas międzynarodowego kolokwium poświęconego św. Joannie Francuskiej i anuncjatom. Sesja odbyła się w dniach 13-14 marca 2002 w Instytucie Katolickim w Paryżu³³. H. Guindon zadał podczas tej sesji retoryczne pytanie o status teologiczny o. Gabriela. Przypomnił wówczas, że był on nade wszystko profesorem teologii moralnej i temu poświęcił pracę pisarską. Nie pozostawił natomiast pism z zakresu teologii dogmatycznej, co kwalifikowałoby go do grona teologów w ścisłym tego słowa znaczeniu. Dlatego należałoby tego franciszkanina traktować bardziej jako specjalistę od badań teologicznych³⁴. O. Gabriel nie pozostawił po sobie pism mariologicznych poza pracami poświęconymi Zakonowi Maryi Dziewicy. Ci, którzy referują maryjność o. Gabriela, często porównują ją z maryjnością św. Ludwika Grignon de Montfort³⁵. To być może zaważyło na tym, że H. Guindon nie ukazał wagi dziedzictwa o. Gabriela w kształtowaniu pobożności chrześcijańskiej. Skoncentrował się raczej na wyeksponowaniu aktualności jego myśli. Pomogło mu w tym odwołanie się do nauczania ostatniego soboru i adhortacji Pawła VI *Marialis cultus*³⁶. Nie oceniał natomiast dziedzictwa o. Gabriela w świetle adhortacji Paw-

³¹ H. GUINDON, *Les dix vertus ou les dix plaisir de Marie selon Saint Jeanne de France*, w: *De cultu mariano saeculis XII-XV. Acta congressus mariologici-mariani internationalis Romae anno 1975 celebrati*, vol. V, Romae 1981, s. 363-383.

³² H. GUINDON, *Le bienheureux Gabriel-Maria: une siritualite mariale et sa theologie*, w: *De cultu mariano saeculis XVI. Acta congressus mariologici-mariani internationalis Caesaraugustae anno 1979 celebrati*, vol. IV, Romae 1981, s. 77-91.

³³ H. GUINDON, *Théologie mariale de bienheureux Gabriel-Maria*, s. 65-78.

³⁴ Tamże, s. 65.

³⁵ K. KUŹMAK, *Joanna de Valois*, kol. 37.

³⁶ H. GUINDON, *Théologie mariale*, s. 66.

ła VI *Signum magnum*, pierwszego w historii papieżstwa dokumentu poświęconego kwestii naśladowania Maryi. Wydaje się, że jedynie S.C. Napiórkowski, franciszkanin, jest skłonny poprzeć opinię, że *imitatio Mariae* stanowi najcenniejszą i najbardziej charakterystyczną cechę duchowości o. Gabriela i to przesądza o wielkim znaczeniu jego dziedzictwa dla odnowy pobożności maryjnej³⁷.

Inspiracją do zredagowania reguły i powołania nowego zakonu przez św. Joannę i o. Gabriela było zwiastowanie Pańskie. To misterium i święto³⁸. Prawdą jest, że inspirowało ono również św. Ludwika Grignon de Montfort. Tych pierwszych tekst biblijny, opisujący zwiastowanie, skłaniał do kontemplacji postawy Maryi i naśladowania Jej cnót, zaś dla tego drugiego był powodem do rozwijania myśli o niewolnictwie maryjnym³⁹. Stąd krytycznie należy odnosić się wobec tych opinii porównujących oba te dziedzictwa, które wprawdzie znajdują podobieństwa, lecz nie zauważają różnic. Dla przykładu wystarczy chociażby zauważyć, że sceny biblijne pozwalają patrzeć na Maryję w perspektywie Syna Bożego, ale i odwrotnie – widzimy Syna w perspektywie Matki. Wprawdzie u św. Ludwika znajduje się myśl: „jeśli chcesz zrozumieć Matkę, zrozum Syna”⁴⁰, ale nie jest to idea, która ilustrowałaby jego główną panoramę teologiczną. Dla tego świętego jako pierwszoplanowe jawi się: „przez Maryję do Jezusa”, przynajmniej taki wniosek można wyprowadzić z lektury *Traktatu*.

3. RECEPCJA REGUŁY W POLSCE

Do *Reguły dziesięciu cnót* w 1528 i 1529 roku bracia mniejsi ścisłej obserwacji dołączyli dodatki i statuty⁴¹. Reguła wyszła także poza granice Francji i dotarła do Polski⁴². Stało się to w trakcie starań bł. Stanisława Papczyńskiego o założenie Zakonu Niepokalanego Poczęcia Maryi (MIC). W dniu 24 października 1673 roku

³⁷ S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Gabriel Nicolas. Franciszkańska maryjność naśladowania*, „Lignum Vitae” 8(2007), s. 213-221.

³⁸ C. MAGGIONI, *Annunciazione. Storia, eucologia, teologia liturgica*, Roma 1991.

³⁹ L. GRIGNION DE MONTFORT, *Pisma wybrane*, Warszawa 2008, s. 611.

⁴⁰ Wydawcy pism Montforta wskazali, że pochodzi to z tekstu św. Euchariusza (z Francji, bp Orleanu, †743) i występuje u św. Brunona d’Asti (z Włoch, znany także jako Bruno z Segni, był tam biskupem, wyznawca, †1123), zob. tamże, s. 387, przypis 3.

⁴¹ J. KAŁOWSKI, *Początki mariańskiego ustawodawstwa*, w: S. PAPCZYŃSKI, *Pisma fundacyjne*, Warszawa 2007, s. 64.

⁴² A. PAKUŁA, *La ‘Règle des dix plaisirs de la bienheureuse Vierge Marie’ dans l’histoire de la Congrégation des Pères Mariens*, w: *Jeanne de France et l’Annonciade*, s. 401-410; TENŻE, *Duchowość zakonna według S. Papczyńskiego i wczesnej tradycji Zgromadzenia Księży Marianów*, Warszawa–Lublin 2010.

miało miejsce zatwierdzenie pierwszego klasztoru mariańskiego w Puszczy Korabiewskiej koło Warszawy.

Pragnieniem założyciela marianów było, aby śluby były składane na *Norma vitae*, które spełniać miały rolę reguły i konstytucji. Stolica Apostolska nie wyraziła na to zgody, o czym przesądził również dekret wspomnianego Soboru Laterańskiego z 1215 roku. Osobiste starania bł. Papczyńskiego w 1691 roku w Rzymie nie przyniosły pozytywnych rezultatów. Zainteresował się wówczas regułą Zakonu Mniszek od Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, założonego w 1484 roku w Toledo przez Beatrycze z Silvy. Uwagę założyciela marianów zwrócił tytuł zakonu, biały habit i praktyka recytacji godzinek o Niepokalanym Poczęciu Maryi. Stolica Apostolska nie wyraziła jednak zgody na przyjęcie reguły koncepcjonistek. Przyczyną było niedostosowanie reguły tego zakonu do wspólnoty męskiej.

Po powrocie bł. Papczyńskiego do Polski starania o aprobatę papieską powierzono o. Joachimowi od św. Anny Kozłowskiemu. Nie udało mu się uzyskać stosownej zgody, choć odwoływał się do precedensów w realizacji soborowego dekretu. Posłuchał w tej sytuacji rady o. Franciszka Diaza, franciszkanina, i wybrał dla marianów *Regula Decem Beneplacitorum B.V.M.*, która została już dostosowana do zakonów męskich. W takich okolicznościach 24 listopada 1699 roku przyjął regułę.

Do dziś trwa dyskusja nad interpretacją prawną tego faktu, a mianowicie, czy przyjęcie reguły przez marianów oznaczało zależność od braci mniejszych obserwantów? Prawdą jest, że począwszy od Założyciela marianów (odwołując się do *Regula Decem Beneplacitorum B.V.M.* 6 czerwca 1701 roku złożył on śluby na ręce abp. Franciszka Pignatelli, nuncjusza w Polsce) składano śluby (uroczyste, a nie – jak wcześniej – proste) na tę regułę. Jak twierdzi J. Kałowski, marianin, zakon marianów został formalnie agregowany do obserwantów 21 września 1699 roku mocą zgody generała obserwantów na składanie ślubów na *Regułę Naśladowania Dziesięciu Cnót*⁴³. Starania o aprobatę papieską miały dawać zakonowi marianów większą pewność rozwoju. Ostateczne odłączenie marianów od obserwantów, przy zachowaniu reguły, nastąpiło 27 marca 1787 roku na mocy decyzji Piusa VI.

W testamencie z 1701 roku bł. S. Papczyński zapisał: „Roku Pańskiego 1701, dnia 10 kwietnia, to wszystko, co powyżej napisane, potwierdzam, chociaż nasze maleńkie Zgromadzenie jest już Zakonem o ślubach uroczystych pod *Regułą naśladowania dziesięciu cnót Najświętszej Maryi Panny*, którą (to regułę) jak najpokorniej przyjmuję i według niej chcę ponownie złożyć uroczystą profesję; z zastrzeżeniem, jeśli będę żył, lepszego rozporządzenia co do domów”⁴⁴. Widać zatem, że

⁴³ J. KAŁOWSKI, *Początki mariańskiego ustawodawstwa*, s. 55-76.

⁴⁴ S. PAPCZYŃSKI, *Pisma zebrane*, Warszawa 2007, s. 1499.

założyciel marianów zajął stanowisko przychylne co do reguły. Prawdopodobnie w regule znajdował wystarczająco dużo z tego, co sam wyraził 11 grudnia 1670 roku w „ofiarowaniu siebie” (*oblatio*)⁴⁵.

Warto już w tym miejscu zauważyć, że w nazwie reguły pojawia się wyraźnie „naśladowanie”. W papieskich aprobatach reguł z lat 1502, 1515 i 1517 brak stosowania w tytule reguły terminu *imitatio*. Do mariańskich ustaw weszła także synopsa zawierająca praktyczne zalecenia w stosowaniu reguły. Jej autorem jest prawdopodobnie o. M. Leporini, franciszkanin. Przywiózł ją z Rzymu na początku 1701 roku o. J. Kozłowski. Zdażył jeszcze zapoznać się z nią i podpisać założyciel marianów.

W dniu 3 września 1723 roku Innocenty XIII zatwierdził ustawy mariańskie: *Statuty Ojców Marianów Zakonu Najświętszej Maryi Panny pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia*, które uzupełniały i uszczegóławiały regułę. Konstytucje z 1723 roku wyraźnie opisywały cel życia mariańskiego jako wzrost chwały Bożej i cześć niepokalanego poczęcia oraz naśladowanie cnót ewangelicznych, o których wspomina reguła⁴⁶. Zalecenie odmawiania koronki dziesięciu cnót Maryi nie tylko przy-

⁴⁵ „W imię Pana naszego, Jezusa Chrystusa Ukrzyżowanego. Amen. 1. Ja, Stanisław od Jezusa i Maryi Papczyński, według ciała syn Tomasz z Podegrodzia, z Diecezji Krakowskiej, mając lat czterdzieści, ofiaruję i poświęcam Bogu Ojcu Wszchemogącemu i Synowi, i Duchowi Świętemu oraz Bogurodzicy, zawsze Dziewicy Maryi bez zmayı pierworodnej poczętej, moje serce, moją duszę, rozum, pamięć, wolę, uczucia, cały umysł, całego ducha, zmysły wewnętrzne i zewnętrzne, i ciało moje, niczego zupełnie sobie nie pozostawiając, abym w taki sposób był odtąd cały sługą tegoż Wszchemogącego i bł. Dziewicy Maryi. 2. Przyrzekam im przeto, że będę służył do końca mego życia w czystości i z gorliwością w tym Towarzystwie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia (które chcę z Bożej łaski założyć), i że dostosuję mój sposób życia do jego praw, ustaw i obrzędów, i że nigdy ani nie spowoduję, ani nie pozwolę, ani nie zgodzę się, nawet pośrednio, aby zostały one w jakiś sposób zniesione lub zmienione, ani by od nich udzielano dyspensy, chyba że z poważnej i zgodnej z prawem konieczności. 3. Przyrzekam ponadto rozsądnie rozumiane posłuszeństwo Jego Świątobliwości Namiestnikowi Jezusa Chrystusa i jego delegowanej władzy oraz wszystkim moim pośrednim i bezpośrednim przełożonym, i to, że nie będę posiadał niczego jako własności prywatnej, ale że wszystko będę uważał za własność wspólną. 4. Wyznaję, że wierzę we wszystko, w co wierzy święty Kościół Rzymski i co w przyszłości poda do wierzenia, zwłaszcza zaś wyznaję, że Najświętsza Boża Rodzicielka Maryja poczęta została bez zmayı pierworodnej, i obiecuję, że będę szczył Jej cześć i bronił jej nawet kosztem mego życia. Tak mi dopomóż Bóg i ta święta Boża Ewangelia. 5. Kazimierz pod Krakowem, w rezydencji Księży Ubogich Matki Bożej Zakonu Szkół Pobożnych, w obecności Wielce Czcigodnego Ojca Michała od Nawiedzenia, Wiceprowincjała Polskiej Prowincji, należącego do Zakonu Ojca Józefa od Matki Bożej, Prezydenta wspomnianej rezydencji, i Czcigodnych Kleryków niższych święceń – Kazimierza od Aniołów i Bernarda od Męki Pańskiej, dnia 2 [11] grudnia 1670”, w: tamże, s. 1422-1423.

⁴⁶ *Statuta Patrum Marianorum Ordinis Beatæ Virginis Mariæ*, w: *Leges marianæ. Codices legis Congregationis Clericorum Marianorum ab eius fundatione usque ad nostra tempora*, [Romæ 1723], red. W. Makoś, Roma 1999 (mps, Archiwum Generalne Marianów w Rzymie).

pominało o regule naśladowania, ale w sposób praktyczny przyczyniało się bardziej do kontemplacji postaw Maryi, niż do formułowania prośb wobec Matki Chrystusa.

Rozwój tej formy pobożności maryjnej marianów i tych, wśród których pracowali, utrwaliła działalność sługi Bożego Kazimierza Wyszyńskiego⁴⁷, będącego wiele lat przełożonym generalnym. Jedną z jego inicjatyw było wydanie w języku polskim książki Franciszka Ariasa, jezuita hiszpańskiego, pt. *Gwiazda zaranna* (pierwsze wydanie w 1749). Nie był to zwykły przekład, ale także redakcja na użytek rozważania dziesięciu cnót Bożej Rodzicielki. Niezwykle cenna w tym wydaniu jest przedmowa K. Wyszyńskiego. Wydaje się, że jest to pierwszy ze znanych komentarzy teologicznych w języku polskim do reguły, a właściwie do *imitatio Mariae* jako chrześcijańskiej formy pobożności maryjnej.

Wiek XIX przyniósł mariańskiej wspólnotce trudne doświadczenia wraz z kasatą zakonu. Udana próba jego odrodzenia i reformowania przeprowadził bł. Jerzy Matulewicz-Matulaitis. W oparciu o odnowione konstytucje, które posiadały aprobatę papieską (z dnia 28 listopada 1910), złożył 29 sierpnia 1909 roku śluby zakonne. Nowe ustawy uwzględniały także nowe normy Stolicy Apostolskiej co do prawa zakonnego z 1901 roku. Odtąd reguła przestała obowiązywać marianów. Jednak od samego początku odrodzonego zgromadzenia trwała wśród marianów świadomość, iż nie oznacza to zerwania z regułą. Do wydania konstytucji z 1930 roku dołączono w aneksie tekst reguły, a F. Buczys, przełożony generalny, podał tego następujące uzasadnienie: „Z reguły tej zgromadzenie nasze czerpało ducha przez czas dość długi, choć nie została napisana przez naszego Założyciela Czcigodnego Sługę Bożego Stanisława od Jezusa i Maryi Papczyńskiego, jednak ducha jego oraz jego synów zachowywała. Chociaż teraz nie ma ona mocy prawnej, to niemniej powinna być przemiłym pokarmem duchowym naszego zespołu, iżby dziesięć tych cnót umiłowanych przez Najświętszą Maryję Pannę w nas wykształciła. Jak zakon św. Benedykta czci swoją regułę, tak również i my powinniśmy cenić i miłować *Regułę Dziesięciu Cnót*”⁴⁸. Do czasu odrodzenia reguła była wydawana siedmiokrotnie w języku łacińskim, portugalskim i polskim (Varsaviae 1723, Warszawa 1750, Lisboa 1757, Lisboa 1757 [2], Lisboa 1759, Romae 1778, Wilno 1791).

⁴⁷ *Patrimonium marianorum. Ojciec Kazimierz Wyszyński (1700-1755)*, red. K. Pek, Warszawa–Lublin 2003; *Stróż duchowego dziedzictwa marianów. Wybór pism o. K. Wyszyńskiego*, opr. Z. Proczek, Warszawa–Stockbridge 2004.

⁴⁸ F. BUCZYS, *Pismo okólne do Konstytucji*, w: *Konstytucje Zgromadzenia Księży Marianów pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*, Kraków 1933, XIV.

4. UPODOBANIE – WZÓR – NAŚLADOWANIE

Reguła została oparta na Biblii. Teologiczny obraz Maryi wynika z Ewangelii. Na ten fakt trzeba zwrócić uwagę, gdyż w regule słowo Boże zostało radykalnie wyeksponowane. Przygotowanie tego dokumentu, a potem wdrażanie go w życie miało miejsce jeszcze przed pojawieniem się zasady *sola scriptura*. To był owoc jednego z nurtów katolicyzmu w Europie, który jednoznacznie eksponował przekaz biblijny.

Kolejna kwestia, która zwraca na siebie uwagę, to „upodobania Maryi”. Na przestrzeni lat poszczególne redakcje reguły zaczęły stosować to określenie jako synonim „cnót Maryi” (najczystszej, najroztropniejszej, najpokorniejszej, najwierniejszej, najpobożniejszej, najposłuszniejszej, najuboższej, najcierpliwiejszej, najmiłosierniejszej, najboleśniej). Jednak postrzeganie cnót w tym wypadku jest specyficzne. Chodzi o „coś, w czym Bóg ma upodobanie” (*bene sibi complacuit*). Konsekwencją tego jest zachęta, aby przyglądać się postawom Bożej Rodzicielki ukazanym z Bożego natchnienia w Piśmie Świętym. Kontemplacja zaś Maryi Dziewicy ma prowadzić do naśladowania Jej upodobań, czyli Jej cnót. W tym kontekście rodzi się pytanie, dlaczego autorzy reguły zakonnej nie wyeksponowali naśladowania Chrystusa, prawdziwego Boga i Człowieka. Odpowiedź zdaje się być bardzo prosta. Maryja najbardziej spośród ludzi upodobniła się do Chrystusa. Zatem w prologu do reguły podano, że naśladować Ją oznacza naśladować Chrystusa, jako Noszącą Chrystusa, Chrystonosicielkę (*imitari Christiferam*).

Terminowi „naśladowanie” warto poświęcić więcej uwagi. Wbrew pozorom, nigdy nie był jednoznaczny. Co więcej, jego znaczenie może się różnić od tego, które przyjmuje teologia⁴⁹. Idea naśladowania wiąże się z następującymi terminami⁵⁰: *mimos* (osoba, która coś przedstawia, naśladuje), *mimeisthai* (przedstawianie, portretowanie), *mimema* (rezultat przedstawiania, naśladowania), *mimetikos* (coś zdolnego do naśladowania lub coś, co można naśladować). Zatem *mimesis* to działanie, które prowadzi do konkretnych rezultatów *mimemata*. Określenia te funkcjonowały w greckim świecie pozachrześcijańskim. Miejszem ich zastosowania była sztuka. Przyjmuje się, że od Ksenofonta określenie uzyskało znaczenie estetyczne. *Mimesis* znalazło się także wśród ważnych terminów filozofii platońskiej. Platon wyróżniał naśladowanie bezwiedne i świadome, czyli *mimesis* oznaczało rodzaj odwzorowania i sposób wyrażenia czegoś. Z czasem *mimesis* stało się kategorią ontyczną⁵¹. Według Platona byty są odbiciem idei, których jest wiele i są one wieczne. Prowadziło to

⁴⁹ T. ZADYKOWICZ, *Sequela Christi et imitatio hominis*, Lublin 2011, s. 30-39.

⁵⁰ R. MICHAŁSKI, *Antyczne źródła pojęcia „mimesis”*, „Filo-Sofijska” 5(2005), nr 1, s. 45nn.

⁵¹ A. KRĄPIEC, *Sztuka – mimesis czy „mania”*, w: *Sztuka. Mimesis czy kreacja?*, red. M. Podbielski, Lublin 1992, s. 23-38.

filozofa do postawienia postulatu, że należy naśladować boga-demiurga, który był pojmowany przez Platona m.in. jako źródło idei. Od Sokratesa *mimesis* otrzymało duży związek z *paideia*, czyli z wychowaniem. Obejmowało to świat relacji uczeń–mistrz. Zadaniem mistrza jest pomóc uczniowi w odtworzeniu w nim boskiego obrazu. Tak przebóstwienie stało się ideałem wychowawczym.

Wśród badaczy idei naśladowania nie brak też przekonania, że występuje ona we wszystkich wielkich tradycjach religijnych⁵². Pamięć o tym może uwrażliwić na zróżnicowane pojmowanie naśladowania oraz może pomóc w odkryciu oryginalności znaczenia chrześcijańskiego tej idei. Według biblistów naśladowanie wiąże się ze starotestamentowym słowem *tabnit*, czyli wzór (np. Wj 25,40)⁵³. Termin odnosi się do osób i wydarzeń, które stały się prawzorami. Za nimi stoi zamysł Boga, za którym ma kroczyć naród wybrany. Nie brak też przykładów piętnujących chodzenie za obcymi bogami (np. Pwt 4,3; Ez 20,16). Ogólnie można stwierdzić, że na tym etapie dziejów zbawienia „naśladowanie, utożsamiane z konkretnym działaniem według otrzymanego wzoru (*imitatio*), jest jednym ze sposobów kroczenia za Bogiem”⁵⁴. Dla człowieka jest to możliwe, gdyż zostało to wyrażone w akcie stwórczym; człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boga (Rdz 1,27).

Nowy Testament przyniósł specyficzne znaczenie terminu „naśladowanie”. W Ewangeliach nie występuje słowo *mimesithai* czy *imitare*, tłumaczone w języku polskim jako naśladowanie. Wezwanie do naśladowania występuje podczas powoływania uczniów (*mathetes*, np. J 1,35-43). Jezus jest tym, który poprzedza ucznia. „Naśladowanie Jezusa w tym kontekście nie posiada bezpośrednich analogii w ówczesnym judaizmie. Relacje, jakie panowały między nauczycielem a uczniem w szkołach rabinackich, czy też w innych szkołach, jakie rozwinęły się w ówczesnych cywilizacjach Egiptu, Asyrii, Babilonii, Grecji czy Rzymu, gdzie uczono umiejętności czytania, pisania, rzemiosła, sztuki wojennej i innych dziedzin życia ludzkiego, miało charakter funkcjonalny. Ówczesni nauczyciele zachęcali do kroczenia za ich nauką, a nie za nimi [...]. Naśladowanie Jezusa zatem wiąże ucznia nie tyle z Jego nauką, ile z Jego Osobą”⁵⁵. Jezusowe wezwanie do naśladowania to zaproszenie do wspólnoty z Nim. Naśladowanie to inaczej „pójście za Jezusem”, „trwanie w Nim” (por. J 1,39.46.50). Janowe rozumienie naśladowania różni się jednak od nauczania synoptyków, którzy ujmują je w perspektywie eschatologicznej, w wieczności jako ostatecznym kresie człowieka.

⁵² T. ZADYKOWICZ, *Sequela Christi*, s. 41.

⁵³ H. VORGRIMLER, *Nowy leksykon teologiczny*, Warszawa 2005, s. 399.

⁵⁴ T. ZADYKOWICZ, *Sequela Christi*, s. 51.

⁵⁵ Tamże, s. 61, 63.

Inne z kolei nauczanie o naśladowaniu jest u św. Pawła. Nie stosuje on określenia „pójście za”. Używa terminów *mimeisthai*, *mimestes*, które tłumaczy się odpowiednio jako naśladowanie i naśladowca. W ten sposób „naśladowanie jest swoistym dopełnieniem *sequela* [...]. Dla św. Pawła więc – inaczej niż dla synoptyków – naśladowanie wiąże się ściśle z darem nowego życia w Chrystusie. To nowe życie stawia wspólnotę naśladowców wobec zadań, wyznaczających również główny kierunek życia Jezusa, który ‘nie żył dla siebie’, ale dla braci (por. Rz 15,1-7; Flp 2,5)”⁵⁶. Nowością Pawłowego nauczania o naśladowaniu jest również to, że Chrystus nie staje w centrum. „Naśladowanie Jezusa – zdaniem św. Pawła – to znaczy naśladować Ojca; upodobnić się do Chrystusa, który jest doskonałym obrazem Ojca (por. Kol 1,15), odnowić się na obraz Stwórcy (por. Kol 3,10). Naśladować Ojca zaś to – podobnie jak u synoptyków – naśladować Jego najwyższą dobroć, współczującą miłość, a także zdolność przebaczenia (por. Ef 4,32)”⁵⁷.

Uwzględniając zróżnicowanie znaczenia *sequela* i *imitatio* obecne w nowotestamentowym przekazie, można powiedzieć, że oznacza dosłowne pójście za osobą, ale także postawę wewnętrzną wobec tej osoby. Badania pokazują, że „naśladowanie Boga/Chrystusa, jak i naśladowanie wzorów ludzkich, ukazane w Biblii, jest więc dalekie od potocznego rozumienia tego słowa. Nie oznacza ono zwykłego bazowania na przykładzie jako ‘idealnym’ przypadku ani ślepego kopiowania jakiegoś szablonu [...]. Naśladowanie wypływające z wiary dokonuje się na innej głębokości, jest bowiem dziełem Ducha Świętego, który upodabnia nas od wewnątrz do obrazu Chrystusa i tak wiernie przerysowuje w nas ‘uczucia obecne w Chrystusie Jezusie’, że sami możemy stać się wzorem dla innych, wzorując się być może także na obecnym w nim obrazie Chrystusa”⁵⁸.

Myśl o naśladowaniu, inspirowana przekazem biblijnym, odcisnęła swoje piętno na starożytności chrześcijańskiej. Szczególnie zwraca swoją uwagę eksponowanie – przez chociażby ojców kapadockich – takiego działania Boga w człowieku, które dokonuje przeobóstwienia, czyli upodobnienia człowieka do Stwórcy i Zbawcy. Owa przemiana dokonuje się na drodze naśladowania. Wydaje się, że jednak należałoby przyjąć hipotezę, iż chrześcijańska tradycja wschodnia bardziej postrzegала to jako rodzaj uczestnictwa w działaniu Bogu, zaś tradycja zachodnia jako stosowanie zasady moralnej. Okres średniowiecza pozostawił dowody uprawiania teologii naśladowania. Można tu odesłać do wielkiej tradycji dominikańskiej na czele ze św. Tomaszem z Akwinu i tradycji franciszkańskiej na czele ze św. Bonawenturą

⁵⁶ Tamże, s. 70, 71.

⁵⁷ Tamże, s. 71-72.

⁵⁸ Tamże, s. 77.

z Bagnoregio. Wiek XVI i XVII wraz ze świadectwem św. Jana od Krzyża czy św. Teresy z Avila postrzegany jest jako czas ponownego odkrycia idei naśladowania.

Patrząc na rozumienie naśladowania w panoramie historycznej, trzeba też dostrzegać okresy kryzysu w jego stosowaniu jako paradygmatu. Podstaw negatywnego podejścia do *mimesis* należy dopatrywać się w filozofii, zwłaszcza w krytyce pism Platona. Za największych jednak krytyków naśladowania uważa się Marksa, Feuerbacha oraz Nietzschego. Wiązało się to z negacją Boga. Podstaw kryzysu idei naśladowania można się także dopatrzeć w obszarze teologiczno-etycznym. Wyraziło się to w przekonaniu, że *sequela* i *imitatio* to etyka samodoskonalenia prowadząca do fałszywego postulatu: „zbawić duszę swoją”. W takim ujęciu Bóg nie staje się źródłem i celem życia człowieka, ale środkiem⁵⁹.

Mając na uwadze właściwe postrzeganie idei naśladowania oraz fałszywe ujęcia, można postawić tezę, że rozumienie *imitatio* zależy od obrazu Boga⁶⁰. Fałszywy obraz Boga generuje fałszywy obraz człowieka i myśli o naśladowaniu. Niezwykle ważna w tym wypadku pozostaje ocena w świetle Objawienia. Nawet w wymiarze pobożności maryjnej można podać przykłady niepoprawnej interpretacji naśladowania Maryi spowodowanej przyjęciem fałszywego obrazu Boga, gdzie dobroć Matki Jezusa przeciwstawia się sprawiedliwości Jej Syna⁶¹.

Budowanie zatem reguły opartej na przekazie biblijnym, jak miało to miejsce w przypadku *Regula Decem Beneplacitorum B.V.M.*, przyniosło pozytywny rezultat. Właśnie perspektywa ewangeliczna ukazuje wciąż uprzedzające działanie Ojca przez Słowo i Ducha. Boży zamysł został zrealizowany w Jezusie Chrystusie. Od bicie tego obrazu można znaleźć w życiu Bożej Rodzicielki. Zaproszenie do naśladowania Maryi jest zaproszeniem do takich horyzontów otwartości, gdzie pierwszoplanowe staje się działanie Boga. W takim podejściu naśladowanie nie oznacza powtórzenia wzoru, ale budowanie własnej tożsamości. Wzór także wówczas nie jest traktowany jako bezduszny i statyczny obraz. Przeciwnie, zakłada więź osobową.

⁵⁹ Tamże, s. 136 nn.

⁶⁰ K. PEK, *Deus semper maior. Teologiczny obraz Boga w mariologii polskiej XX wieku*, Lublin 2009, s. 285-309.

⁶¹ A. DEROUVILLE, *O naśladowaniu Najświętszej Maryi Panny*, Warszawa 1983. Polski wydawca nie dostrzegł, że autor podpisywał się Hérouville, czyli pseudonimem. W rzeczywistości był to Alexandre-Joseph de Rouville SJ, *Imitation de la très-sainte Vierge*, [sur le modèle de l'imitation de Jésus-Christ], Paris 1855; 57 wydań w latach 1766-1996 w 3 językach. Recenzja: S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka mojego Pana*, Opole 1988, s. 163-167.

BIBLIOGRAFIA

- ANNAERT Ph., *Le père Gabriel-Maria Nicolas et l'héritage de Jeanne de France*, w: *Jeanne de France et l'Annonciade*, red. D. Dinet, P. Moracchini, M.E. Portebos, Paris 2004, s. 5-29.
- BERTETTO D., *De cultu imitationis B.M. Virginis apud patres latinos*, w: *De primordiis cultus mariani. Acta congressus mariologici-mariani in Lusitania anno 1967 celebrati*, vol. III, Romae 1970, s. 99-117.
- BOECKP P.F.J., *Heylig leven, wondere deugden en schoone mirakelen van de heylige Joanna de Valois (Koninginne van Vranckryck) Fondatersse van het Orden der Annuntiaten* [reprint naar de editie van Brussel 1752], Sint-Truiden, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1996.
- BONNEFOY J.E., *Bibliographie de l'Annonciade, Collectanae Franciscana*, t. XIII, Rome 1943, s. 117-142, 237-252, 353-376 (*Chronique de l'Annonciade*).
- BONNEFOY J.E., *Le Bx Gabriel-Maria O.F.M.*, „Revue d'Ascétique et de Mystique” 17(1926), s. 24-34.
- BUCZYS F., *Pismo okólne do Konstytucji*, w: *Konstytucje Zgromadzenia Księży Marianów pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*, Kraków 1933.
- CARNIER M., *De orde van de Allerheiligste Maagd Maria of (France) Annuntiaten: Monasticon*, Brussel 1998.
- DE ROUVILLE A.J., SJ, *Imitation de la très-sainte Vierge*, [sur le modèle de l'imitation de Jésus-Christ], Paris 1855.
- DEROUVILLE A., *O naśladowaniu Najświętszej Maryi Panny*, Warszawa 1983.
- DESCAVES L., *Les parabombes s'en sont allées* [l'histoire des soeurs annonciades de Furnes et des fillettes réfugiées à Paris], Paris 1919.
- Documents pour l'histoire du bienheureux Gabriel-Maria*, Sint-Truiden, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1997.
- Dokumenty soborów powszechnych*, t. 3, red. A. Baran, H. Pietras, Kraków 2003.
- DUCAUD-BOURGET F., *La vie méprisée de Jehanne de France, suivie de Médailles d'annonciades*, Paris 1941.
- F.P.B., *Indulgences concédées par les Souveraines Pontifés à l'Ordre & aux Religieuses de la B. Vierge Marie, dites vulgairement les Annonciades des Dix Vertus* [Reprint de l'édition de Charleville 1656], Sint-Truiden, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1999.
- DI FONZO W., *Franciszkanie. Konwentualni, obserwanci i reformy mniejsze w okresie średniowiecza (1209-1517)*, w: A. DI FONZO, J. ODOARDI, A. POMPEL, *Bracia Mniejsi Konwentualni. Historia i życie (1209-1976)*, Niepokalanów 1988, s. 31-97.
- DI FONZO W., *Św. Franciszek z Asyżu (1182-1226)*, w: A. DI FONZO, J. ODOARDI, A. POMPEL, *Bracia Mniejsi Konwentualni. Historia i życie (1209-1976)*, Niepokalanów 1988, s. 57-78.
- GAZET F.N., *Chronique ou Institution première de la religion des Annonciades* [Reprint de l'édition de Atrecht 1607], Sint-Truiden, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1996.
- GRIGNION DE MONTFORT L., *Pisma wybrane*, Warszawa 2008.
- GUINDON H., *Le bienheureux Gabriel-Maria: une sirtualite mariale et sa theologie*, w: *De cultu mariano saeculis XVI. Acta congressus mariologici-mariani internationalis Caesaraugustae anno 1979 celebrati*, vol. IV, Romae 1981, s. 77-91.

- GUINDON H., *Les dix vertus ou les dix plaisir de Marie selon Saint Jeanne de France*, w: *De cultu mariano saeculis XII-XV. Acta congressus mariologici-mariani internationalis Romae anno 1975 celebrati*, vol. V, Romae 1981, s. 363-383.
- KALOWSKI J., *Początki mariańskiego ustawodawstwa*, w: S. PĄCZYŃSKI, *Pisma fundacyjne*, Warszawa 2007, s. 6-31.
- KOROŚAK B., *Mariologiae sancti Alberti Magni eiusque codequalium*, Romae 1954.
- KRĄPIEC A., *Sztuka – mimesis czy „mania”*, w: *Sztuka. Mimesis czy kreacja?*, red. M. Podbielski, Lublin 1992.
- KUŹMAK K., *Joanna de Valois*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, kol. 36-37.
- LAURENTIN R., *Matka Pana*, Warszawa 1989.
- LECROQ G., *Les Annonciades de Fécamp, filles de Jehanne de France. Contribution à l'histoire de la ville de Fécamp et du Pays de Caux (1648-1792)*, Durand 1947.
- MAGGIONI C., *Annunciazione. Storia, eucologia, teologia liturgica*, Roma 1991.
- MICHALSKI R., *Antyczne źródła pojęcia „mimesis”*, „Filo-Sofija” 5(2005), nr 1, s. 66-79.
- NAPIÓRKOWSKI S.C. (rec.), *Matka mojego Pana*, Opole 1988, s. 163-167.
- NAPIÓRKOWSKI S.C., *Gabriel Nicolas. Franciszkańska maryjność naśladowania*, „Lignum Vitae” 8(2007), s. 213-221.
- NICQUET H., *La vie du révérend père Gabriel Maria, religieux de Saint François, Sint-Truiden*, Instituut voor Franciscaanse Geschiedenis 1999.
- OTHON P., *Le bienheureux Gabriel Maria O.F.M. 1460-1532. Cofondateur de l'Ordre des Annonciades*, Rodez Imprimerie Carrère 1907.
- PAKUŁA A., *Duchowość zakonna według S. Papczyńskiego i wczesnej tradycji Zgromadzenia Księży Marianów*, Warszawa–Lublin 2010.
- PAKUŁA A., *La 'Règle des dix plaisirs de la bienheureuse Vierge Marie' dans l'histoire de la Congrégation des Pères Mariens*, w: *Jeanne de France et l'Annonciade*, s. 401-410.
- PĄCZYŃSKI S., *Pisma zebrane*, Warszawa 2007.
- Patrimonium marianorum. Ojciec Kazimierz Wyszyński (1700-1755)*, red. K. Pek, Warszawa–Lublin 2003; *Stróż duchowego dziedzictwa marianów. Wybór pism o K. Wyszyńskim*, opr. Z. Proczek, Warszawa–Stockbridge 2004.
- PEK K., *Deus semper maior. Teologiczny obraz Boga w mariologii polskiej XX wieku*, Lublin 2009.
- PIERQUIN DE GEMBOUX C., *Histoire de Jeanne de Valois, duchesse d'Orleans et de Berry, Reine de France, Fondatrice de l'Ordre des Annonciades*, Paris 1840.
- SALIJ J., *Dominikanie średniowieczni. Teksty o Matce Bożej*, seria: *Beatam me dicent* 4, Niepokalanów 1992.
- SOBÓR LATERAŃSKI IV, Konstytucje, 13,1-2, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 2, Kraków 2002, s. 278-287.
- Statuta Patrum Marianorum Ordinis Beatae Virginis Mariae*, w: *Leges marianae. Codices legis Congregationis Clericorum Marianorum ab eius fundatione usque ad nostra tempora*, [Romae 1723], red. W. Makoś, Roma 1999 (mps, Archiwum Generalne Marianów w Rzymie).
- Vie de Sainte Jeanne de France* Heverlee, red. A.M. Vanesse, Annonciades Heverlee 1979.
- VORGRIMLER H., *Nowy leksykon teologiczny*, Warszawa 2005.
- ZADYKOWICZ T., *Sequela Christi et imitatio hominis*, Lublin 2011.

REGUŁA NAŚLADOWANIA MARYI

Streszczenie

Wśród wielu przykładów kształtowania życia chrześcijańskiego w oparciu o naśladowanie Maryi (obok *invocatio, veneratio, dilectio*) jest *Regula Decem Beneplacitorum B.V.M.* Stanowi ona cenne dziedzictwo Kościoła w Europie, także w Polsce, które twórczo rozwija Zgromadzenie Księży Marianów. Fundament reguły jest biblijny. Opiera się na założeniu, że łaska Ojca uprzedza, że Jezus Chrystus zbawia świat, a Duch aktualizuje zamysł Boży uzdalniając człowieka do nowego życia, czego przykładem jest Matka Pana.

Słowa kluczowe: naśladowanie Maryi; Gabriel Nicolas; Jeanne de Valois; pobożność maryjna.